
Komunikološka istraživanja

Izvorni znanstveni članak
070.1:654.19

Radio u 21. stoljeću

MARKO SAPUNAR*

Sažetak

U radu se analiziraju realizibilne mogućnosti razvoja radija u 21. stoljeću. Metodom ekstrapolacije najnovijih tehnologija elektroničke komunikacije konstatira se da će radio u 21. stoljeću postati sinergijski element jedinstvenog medija, što znači da će radio kao posebna institucija biti transformiran, ali da će i dalje taj medij ostati u sferi zvukovnosti. S obzirom na mogućnosti visokih elektroničkih tehnologija, sve će se više oblikovati umjetne foničke kvalitete, a primjenom optičkih vlakana u prijenosu zvuka posebno će biti ostvaren dijalog/polilog na daljinu. Izmjene će se dogoditi, sukladno tome, i u području radijske retorike, kao i ukupnoga lika radijskog novinara koji će od diseminatora sve više postajati regulator, moderator, animator ukupnog javnog dijaloga građana.

Kao i svi mediji, radio je uvijek onakav kakvo je društvo u kojem djeluje. Osim toga, on je i onakav kakve su njegove hardverske i tehnologijske mogućnosti. U društvima nižih tehnologija radio je sredstvo za masovno priopćavanje vijesti narodu. Pri tome su glavni kreatori i cenzori tih vijesti političke strukture, radijski novinari su samo kozmetički oblikovatelji tih već odobrenih vijesti, a publika objekt, uglavnom pasivna masa koja prima te vijesti radi oblikovanja poželjnog ponašanja.

Međutim, unatoč tim ovisnostima, radio ima i svoje temeljne karakteristike, kao što su: informirati građane, rekreirati ih i omogućiti im socijalnu identifikaciju.

1. Kako će se te karakteristike očitovati u uvjetima novih elektroničkih tehnologija?

Od svoga osnutka (1920.) radio je bio čisti jednosmjerni, kratki i brzi informator. Od osamdesetih godina, kad je radio ovladao dvosmjernom komunikacijom, on postaje dvosmjerni medij za javno komuniciranje građana. Prvi oblici takva dvosmjernog

* *Marko Sapunar*, izvanredni profesor Fakulteta političkih znanosti u Zagrebu na predmetima Informacijske znanosti, Uvod u novinarstvo i Povijest novinarstva.

komuniciranja bile su tzv. kontakt-emisije, u kojima se dvosmjernost osiguravala telefonskim sudjelovanjem građana u emisijama koje su kombinirale dvosmjernu komunikaciju (iz studija i iz pojedinih mjesta). To je bio početak revolucionarnog obrata kojim je prvi put u medijima najavljena nova komunikacijska paradigma: dijalog i polilog na daljinu. Pod utjecajem te prve dvosmjernosti u protoku informacija radio je postajao javna tribina na kojoj se stječu pitanja i odgovori, mišljenja i osporavanja, a radi dolaznja do novih spoznaja o ponašanju ljudi u njihovim obitavalištima, na radnom mjestu i drugdje.

Sljedeći pomak radija prema višem tipu sintetičke zvukovnosti bile su eksperimentalne radijske emisije i radiodrama, koje su fizikalno i psihički širile repertoar ljudske čujnosti. Naime, prirodna akustička percepcija na taj se način proširivala i oplemenjivala novim zvukovima koji su potencirali upečatljivost ljudskog govora i zvukovnosti, modalitetima ubrzavanja ili usporavanja ljudske prirodne zvukovnosti pojačavala ekspresivnost govora, njegovo koloriranje i dinamiziranje, što je sve pridonijelo da se polje ekstenziteta i intenziteta zvukovne percepcije znatno proširuje.

No tek pojavom digitalnosti radio je postigao svoje novo razdoblje u više dimenzija.

U području zapisa, produkcije i reprodukcije zvukovnosti radio je pojavom digitalizacije učinio nekoliko novih skokova. Na današnjem stupnju toga tehničkog razvoja radio već živi u tehnologiji DAT (*digital audio tape*) kazeta za master snimke računala ili u tehnologiji HDD rekordera u postprodukciji zvuka i u radiodifuziji uopće.

Minidisk ili optomagnetska disketa (MD) relativno je novi medij koji je očitovao velike rezultate u snimanju, montaži i arhiviranju audio snimaka. On je u potpunosti istisnuo i posve zamijenio magnetofon u svim njegovim funkcijama.

U sklopu ovih tehničkih inovacija nalaze se i tvrdi diskovi (HDD), optomagnetni diskovi raznih formata, zatim CD romovi, strimeri, itd. To su nove tehnologije koje omogućavaju radiju proizvodnju i reprodukciju kvalitetnijih zvukovnih signala. Na taj se način areal zvučnog receptora proširuje, produbljuje, te tako obogaćuje ukupno ljudsku percepciju sintetičke zvukovnosti.

Sve ove nove tehnologije omogućavaju lake i brze predmontaže terenskih snimki, zatim i finalnu montažu priloga u redakciji, što značajno racionalizira vrijeme i troškove radijske produkcije, jer se u montiranju više ne moraju koristiti skupi studijski uređaji, nego se sve emisije mogu kvalitetno montirati u redakciji ili kod kuće.

Još veći doprinos novoj zvukovnosti omogućuju računala s audiokarticom (Card D s analognim i/ili digitalnim ulazima i izlazima), kazetofonom ili minidiskom, zvučnicima ili slušalicama, profesionalnim softverom (Fast Edi ili EdEditor plus), koji omogućuju visok stupanj kreiranja svih vrsta poruka u zvučnom mediju – sve do automatizacije emitiranja programa. Zahvaljujući tim novim tehnikama radiopostaje smanjuju broj osoblja i ukupne svoje troškove, te tako radio postaje najekonomičniji informativni medij, a uz to povećavaju kvalitetu emitiranog i primljenog zvuka.

Automatizacija je najprije uspješno ušla u proizvodnju glazbenog programa, zatim se afirmirala u programima reklamiranja, a danas već uspješno ulazi i u složenije emisije i programe. Kao što je poznato, reklame i jingleovi (špice) do sada su ručno re-

producirani pomoću magnetofona. Uvođenjem u praksu MD uređaja (to su “jingl strojevi”) i HDD reproduktora, odnosno kombinirajući računalo s odgovarajućim programima, olakšava se proces automatizacije koja brže, lakše i efikasnije izmjenjuje reklamne poruke od dosadašnjeg ručnog manipuliranja.

Svaka suvremena radiopostaja zbog svega toga treba pratiti ovaj brzi razvoj digitalizacije radija u svim aspektima i, prema svojim mogućnostima, implementirati te nove tehnologije u svoj rad.

Najveća zvukovna inovacija radijske tehnologije svakako je dvosmjerni protok informacija. Zahvaljujući toj tehnologiji, radio prestaje biti jedan veliki megafon koji širi uniformne informacije i postaje elektronički forum, tribina na kojoj se stječu pitanja i odgovori, aktivni polilog mnogih građana.

Međutim, sinergijsko povezivanje svih medija u jedan multimedijски sustav telekomuniciranja uključuje radio kao zvukovnu komponentu u novi sinergijski sustav prikaza informacija u svim modalitetima: zvukovnom, pokretnom, slikovnom. Time, dakako, radio kao tvorac nove zvukovnosti neće nestati, ali će se čvrsto povezati s računalom, televizijom i drugim dolazećim medijima koji će ljudima olakšati shvaćanje prezentiranih informacija.

Naravno, istraživači s pravom predviđaju da će se do sredine 21. stoljeća razviti i mnoge druge inovacije koje radio mora pratiti i implementirati u svoje programe i tehnologiju proizvodnje sintetskih zvukova.

Budući da je verbalnim tehnikama teško precizno predočiti strukturu i funkciju radija u ovim novim uvjetima, mi ćemo se poslužiti grafičkim prikazima djelovanja radija u tri oblika: temeljne produkcije radijskog programa, automatizacije proizvodnje i reprodukcije programa te pune automatizacije radijskog programa.

2. Integrativna retorika novog radija

Novi mediji vazda utječu i na način izražavanja. To znači da svaki medij ima svoju posebnu retoriku. Ovdje stari termin retoriku uzimamo metaforički, te pod tim terminom podrazumijevamo način komuniciranja, izražavanja poruka. Pismoslovno novinarstvo (gazete i drugi oblici pisanih materijala) tako je omogućavalo grafičke i linearne žanrove, tiskoslovno novinarstvo je razvijalo širu lepezu žanrova, radio je novinarsku retoriku obogatio zvukovnim žanrovima (izjave, intervjui, razgovori, fičeri, reportaže, itd.), televizija je uvela u opći komunikacijski opticaj filmske i slikovne načine kazivanja, a novi mediji, s kojima počinje integrirano, sinergijsko komuniciranje, razvija nove žanrove koji počivaju na sinergiji pokreta, slike, riječi i glazbe.

To novo integrativno, multimedijско novinarstvo pomoću novih medija zato traži od novinara invenciju, kako bi se stvorili novi žanrovi koji su po mjeri novih medija.

Integrativna retorika novih medija zato je dramska, jer u svojim prikazima koristi više načina izražavanja, kako bi postigla višeslojnost poruke. Već fičer i reportaža nadilaze pismoslovnu novinarsku retoriku i predstavljaju svojevrsan oblik simfonije, u kojoj govor više nije sve. U TV mediju govor je i zvukovnost već analitična, jer se

njome poruka koja se izražava slikom pojašnjava, podcrtava i čini impresivnijom.

Integrativna retorika u novim medijima nalik je simfonijskom izražavanju, jer se u novim medijima po zakonima izražajnosti i adekvatnosti poruci smjenjuju načini, tj. jednom je zvuk nosilac signala, drugi put je on samo u službi ilustracije, a u trećem slučaju on ima samo funkciju označavanja okoline (kao zvučna kulisa unutar koje se poruka nalazi). Isto je tako i s vizualnim signalom: jednom on u potpunosti izražava poruku, drugi put je samo ilustrira, a treći put predočava samo ambijent poruke.

Ovi zahtjevi simultaniteta, sinergije i dramskog oblikovanja sekvenci poruke nalažu viši stupanj kulture budućih novinara. Naime, oni će morati ovladavati integrativnom retorikom koja nastoji bit poruke osvijetliti sa svih strana.

Ako promotrimo sadašnju situaciju u izražavanju televizije i radija, vidimo da u tim novim medijima još uvijek dominira linearna i jednostrana retorika. Naime, kazivanje je jednodimenzionalno (ili govorno ili pismoslovno), a mora postati višedimenzionalno, jer to novi mediji ne samo omogućavaju nego i imperativno traže od svih sudionika, a posebno od novinara koji će u uvjetima integrativne retorike biti više moderatori, usmjerivači, voditelji, animatori, nego stari novinari pisci ili samo govornici.

Da bi se ovaj viši stupanj kulture izražavanja u novim medijima postigao, nužno je da novinarska učilišta ili fakulteti bitno reformiraju svoje programe, pa u njih uvode više predmeta kao što su: novi mediji, sustav argumentacije, višedimenzionalna retorika, itd.

3. *Izmjena lika novinara*

Sasvim razumljivo, kad je riječ o uvođenju novih medija u javno komuniciranje, novinari neće više biti isključivi pisci ili govornici, nego će sve više morati biti osobe koje uspješno reguliraju dvosmjerni protok informacija ili vode polilog. Koliko je to zahtjevno i teško, vidi se i danas u tzv. polemičkim emisijama gdje sugovornici ne znaju, ili svjesno ne poštuju, *turn sustav*, tj. ritmove aktivnosti sudionika. Nekada čak i novinar kao voditelj i regulator više vremena daje jednima, a manje drugim sudionicima. To su samo pojedinačni aspekti dobre moderacije, ali su još važniji oni koji se odnose na traženje da se svaki javni iskaz barem minimalno argumentira, zatim da se suzbija nekulturu poliloga, itd.

Glavna je značajka budućeg novinara u novim medijima svakako to što će on biti moderator, tj. osoba koja je odgovorna za dobar protok poliloga. On zato mora biti vrlo široko obrazovan, zatim decentan i uvjerljiv, indirektno i autoritativan, jer bez tih osobina on ne može zadovoljiti sve sugovornike, a posebno građane koji participiraju u razglabanju najavljenih tema.

Mnogi teoretičari stoga smatraju kako je sadašnja dodiplomska naobrazba nedovoljno obrazovanje za taj novi tip novinara u elektroničkim medijima, te predlažu da se njihova naobrazba podigne za još jedan stupanj (specijalistički ili magistarski stupanj obrazovanosti u području komunikacijskih znanosti).

Ovi zahtjevi podjednako vrijede i za hardverske stručnjake u novim medijima, jer nije dovoljno da oni poznaju samo tzv. elektrotehničku skupinu znanja, već da budu osposobljeni i za kreativno manipuliranje složenim elektroničkim napravama koje su u stanju dati i posredovati višedimenzionalnu informaciju, zatim tzv. razvojnu informaciju koja pokazuje sve etape kako informacija nastaje, pa kreativne tehnike simulacije i mogućnost oblikovanja tehnologije stvaralačkih postupaka koji dovode do nove zvučnosti.

Što su god mediji složeniji, to je i izobrazba novinara nužno viša i složenija. To je opći zakon i po njemu se trebaju ravnati, kako novinarski fakulteti tako i sami novinari, jer novinarska izobrazba (u smislu traganja za novim načinima izražavanja) traje cijeli život i za nju su odgovorni sami novinari. Tko nije kadar udovoljavati tim velikim izazovima i stvaralačkoj zahtjevnosti, najbolje je da u novinarsko zanimanje ne ulazi, a ako se u njemu našao, bolje je da ga što prije napusti.

4. Dalje perspektive radija i radijskih “novinara”

Ako se iz ovih razvojnih tendencija radija i radijskog novinarstva sabere neki pokazatelji koje treba imati u vidu pri strukturiranju radijske mreže, pri ustrojavanju programa, zatim implementacije novih elektroničkih tehnologija, pa integrativne retorike plastičnog i višedimenzionalnog izražavanja poruka i, napokon, prilagođavanja novinara tim novim zahtjevima, očito je da novinari moraju znati, a studenti naučiti:

– da svi sadržaji koji se posreduju moraju biti u funkciji vrijednosne svijesti suvremenog čovječanstva, što znači da informacije ne smiju biti nisko kalibrirane, još manje obojene hedonizmom (da ne kažemo i frivolnošću, panseksualizmom), nego u funkciji stalnog podizanja ljudske vertikale, jer samo takvi sadržaji (prilozi i emisije) pridonose podizanju više kvalitete osobnoga i zajedničkog života),

– da svi načini izražavanja tih sadržaja moraju biti u punoj funkciji novih medija, a to traži uspostavljanje i realizaciju nove integrativne retorike koja na višedimenzionalan i multimedijски način prezentira sadržaje zanimljivo, izražajno, upečatljivo, jasno i reljefno, jer su takve informacije persuativnije, tj. one jače i dublje djeluju na njihovo prihvaćanje i, što je najvažnije, njihovu realizaciju u svim poslovima i odnosima suvremenog čovjeka,

– da se ovim zahtjevima prilagode novinari kao moderatori javnog komuniciranja koje je u novim medijima poliloško, dramsko i svestrano, zatim u još većoj mjeri fakulteti koji školuju novinare za javno komuniciranje u 21. stoljeću.

U protivnom, ako se ne ostvare ova tri globalna zahtjeva, radijsko novinarstvo (kao i ostali oblici modernog novinarstva) neće biti na razini svjetskih dostignuća, već će ostati kao privjesak velikih sustava koji će moći s njima manipulirati.

Literatura

Sapunar, M., *Osnove znanosti o novinarstvu*, treće izdanje, Naprijed, Zagreb, 2000.

Sapunar, M., *Radio – jučer, danas, sutra*, HAZU-Naprijed, Zagreb, 1994.

Sapunar, M., RDS – radio data sistem i druge inovacije u razvoju radija, *Stručni informator*, br. 4-5, Zagreb, 1989.

Bajza, Ž., *Kako u XXI. st.?*, Školska knjiga, Zagreb, 1992.

Novosel, P., Od “showa do elektronskog foruma”, novi putovi elektronskih medija, u *Novinarstvo u pluralističkom društvu*, Alinea, Zagreb, 1991.

Sapunar, M., Radionovinarstvo u pluralističkom društvu, *Politička misao*, br. 1, Zagreb, 1991.

McLuhan, M., *Radio bubanj plemena, Aspekti radija*, Svjetlost, Sarajevo, 1978.

Jedele, H., *Reproduktivität und Produktivität im Rundfunk*, disertacija, 1992.

Marko Sapunar

RADIO IN THE 21ST CENTURY

Summary

The essay analyses the feasible developments of radio in the 21st century.

By the method of extrapolation of the latest technologies of electronic communication, the author claims that radio in the 21st century is to become a synergetic element of an integral medium, which means that radio as a separate institution will be transformed, but that it will remain in the audio sphere.

Due to the possibilities of advanced electronic technologies, artificial phonic qualities are to be increasingly devised while the use of optic fibres in the transmission of sound will enable the dialogue/polylogue at a distance.

Consequently, there will be changes in the field of radio rhetoric and the stature of radio journalists who, besides being disseminators, will increasingly become regulators, moderators, and animators of the entire public dialogue among citizens.